

Eğitimde Dijitalleşme Olgusunun Fırsat Eşitliği Bağlamında Değerlendirilmesi

Ahmet KAYSILI

Dr. Öğretim Üyesi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Eğitimin Felsefi, Sosyal ve Tarihi Temelleri ABD., Ankara, Türkiye
ahmetkaysili42@gmail.com

Makale Bilgileri

ÖZ

Makale Geçmişi

Geliş: 23.08.2023

Kabul: 08.10.2023

Yayın: 29.10.2023

Anahtar Kelimeler:

Eğitimde Fırsat Eşitliği,
Eğitimde Dijitalleşme,
Dijital Ayrım,
Eğitimde Teknoloji
Kullanımı

Eğitimde fırsat eşitliği meritokratik bir toplum düzeninde bireylerin liyakatleri doğrultusunda hak ettikleri toplumsal konumları elde etmelerini sağlayacak olanak ve araçlara erişimlerindeki adalete işaret eden bir kavramdır. Toplumsal yaşamda dijitalleşmenin ve teknoloji kullanımının giderek artması eğitsel süreçleri de benzer yönde biçimlendirmekte, özellikle yaşanan son pandemi ile birlikte eğitimde dijitalleşmeyi olağan ve kaçınılmaz bir noktaya taşımaktadır. Eğitim uygulamalarının daha hızlı ve kolay hale gelmesi açısından değerlendirildiğinde oldukça yararlı olarak değerlendirilebilecek bu durum, söz konusu dijital donanımına sahip olup olmama bağlamında yeni eşitsizlikler üretme riski açısından son derece tartışmaya açıktır. Özellikle okul dışı sosyoekonomik ve sosyokültürel boyutların etkili olduğu böylesi bir fırsat eşitliği tartışmasının, özellikle gelecekteki eğitsel süreçleri adil ve etkili bir biçimde, dezavantajlı kesimlerden gelen öğrencileri de gözetererek yapılandırmak açısından değerli olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmanın amacı eğitimde fırsat eşitliği kavramına anlaşılır bir çerçeve sunduktan sonra hem dijitalleşme süreçlerinin eğitimde fırsat eşitliği ideali bağlamında içerdiği riskleri belirlemek hem de dijitalleşme süreçlerinin eğitsel ortamlarda eşitliğe katkı sunma potansiyelini tartışmaktır. Bu doğrultuda alan yazında öne çıkan ve araştırma odağında yer alan eğitimde fırsat eşitliği ve eğitimde dijitalleşmenin tartışıldığı önemli akademik çalışmalar doküman incelemesine tabi tutulmuş ve araştırma soruları kapsamında sentezlenmiştir.

Evaluation of Digitalization in Education in the Context of Equality of Opportunity

Article Info

ABSTRACT

Article History

Received: 23.08.2023

Accepted: 08.10.2023

Published: 29.10.2023

Keywords:

Equality of
Educational
Opportunity,
Digitalization in
Education,
Digital Divide,
Technology Use in
Education

Equality of educational opportunity is a concept that refers to the fairness in access to opportunities and tools that will enable individuals to achieve the social positions they deserve in line with their qualifications in a meritocratic social order. The increasing use of digitalization and technology in social life shapes educational processes in a similar direction, and especially with the recent pandemic, digitalization in education has become a normal and inevitable point. This situation, which can be considered very useful in terms of making educational practices faster and easier, is highly debatable in terms of the risk of producing new inequalities in the context of having or not having the digital equipment in question. Such a discussion of equality of opportunity, which is influenced by socioeconomic and sociocultural dimensions, especially outside of school, is considered to be valuable in terms of structuring future educational processes in a fair and effective manner, taking into account students from disadvantaged families. The aim of this study is to first provide a clear framework for the concept of equal opportunity in education, and then not only to identify the risks that digitalization processes involve in the context of the ideal of equal opportunity in education but also to discuss the potential of digitalization processes to contribute to equality in educational environments. In this direction, important academic studies in which equality of educational opportunity and digitalization in education were subjected to document analysis and synthesized within the scope of the research questions.

Atıf/Citation: Kaysılı, A. (2023). Eğitimde dijitalleşme olgusunun fırsat eşitliği bağlamında değerlendirilmesi. *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi (AKEF) Dergisi*, 5(3), 1421-1437.

"This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) (CC BY-NC 4.0)"

GİRİŞ

Eğitimde fırsat eşitliği meritokratik toplum düzeninde bireylerin aile statüsünden ya da sosyal merdivendeki konumlanma biçimlerinden bağımsız olarak kendi bireysel çaba ve yeterlilikleri doğrultusunda toplumda hak ettikleri konuma erişebilmeleri amacıyla toplumun bütün kesimlerinden gelen öğrencilerin eğitime erişimleri için eşit olanakların sağlanmasıyla ilgilidir. Eğitimde fırsat eşitliği çalışmaları özellikle gelişmekte olan ülkelerin eğitim politikalarında merkezi bir yer teşkil etmektedir. Türkiye özelinde eğitimde fırsat eşitliğini sağlama çalışmaları öncelikle eğitime erişim oranlarının artırılması ve yüzde yüz okullaşma oranının sağlanmasıyla ilgili olarak ele alınmaktadır. Eğitime erişimin sağlanmasından sonraki aşamada ise öğrencilerin eğitime devamlılığının ve eğitsel katılımın sağlanması vardır. Bu aşamada öğrencilerin burs sistemleri ve yurt olanaklarıyla ekonomik olarak desteklenmesi, ücretsiz ders kitapları, kaynak kitaplar ve destekleme ve yetiştirme kursları başat uygulamalardır.

Eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili alan yazında ve eğitim politikalarında eğitime erişimi sağlama konusundaki uygulamaların ve politikaların yanında yaygın biçimde fırsat eşitliği sağlamanın geleneksel sosyal eşitsizlikler temelindeki sınırlılıkları ele alınmaktadır. Eğitimde fırsat eşitliğinin yalnızca eğitim politikaları ile sağlanamayacağı konusu ilk kez Coleman, Campbell, Hobson, McPartland, Weinfeld ve York (1966) tarafından Amerika'da yapılan geniş ölçekli tarama çalışmasında gündeme gelmiştir. Bu raporun sonucuna göre okullar arasındaki eğitsel başarı farklılıklarını yaratan temel etmen okullar değil ailedir. Dolayısıyla eğitimde eşitsizliğin genelde sosyal eşitsizlikler, özelde ise sosyal sınıfların eğitim örüntülerinde temellendiği söylenebilir. Bireylerin içine doğdukları sosyokültürel çevre ve sosyoekonomik koşullar eğitimdeki eşitsizlikleri şekillendiren temel etmenler olarak kabul edilmiştir. Bu yaklaşım okulların eğitimde eşitsizlikleri üretmek ve yeniden üretmek anlamında nötr kurumlar olarak görülemeyeceği konusundaki tartışmaları başlatmıştır.

Bu doğrultuda eğitimde eşitsizlikler konusunda merkeze alınan değişkenler ailenin ve okul dışı sosyal çevrenin nitelikleri olmuştur. Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasını eğitim politikalarının işlevselliği açısından ele alan ana akım yaklaşımlarda okul, okul dışı çevreden kaynaklı farklılıkları eşitleyen bir yapı olarak kabul edilmektedir. Bu da aile temelli değişkenlerin okulda çok belirleyici olmamasıyla ilgilidir. Ancak burada bu yaklaşımın sosyal eşitsizliklerin derinleşmesi, eğitimin giderek okul dışı koşullarla şekillenen niteliği ve küreselleşme bağlamında bilgi iletişim teknolojilerinin (BİT) eğitime entegrasyonu birlikte farklı bir noktaya evrilmiştir. Aileler okul içi süreçlerde bu kadar belirleyici olmaya başladıkça eğitim konusunda okulla ortak bir sorumluluğu paylaşır hale gelmişlerdir. Bu durum da ailelerin çocuklarının eğitsel katılımında ve eğitsel süreçlerinin niteliğindeki rolünü geçmişe bakarak daha merkezi bir yere konumlandırmaktadır (Soylu ve Esen, 2022).

Ailenin eğitsel katılımının bireyin eğitsel yaşantıları açısından giderek daha belirleyici bir değişken olması, bu eğitsel katılım biçimlerinin ailenin eğitim ve sosyoekonomik düzeyi, eğitime yüklediği anlam ve kültürel yeterlilikleri gibi temel niteliklerine göre nasıl farklılaştığını ortaya koyan çalışmalara ilgiyi arttırmıştır. Küreselleşme, teknolojideki gelişmeler ve bilgi iletişim teknolojilerinin eğitimde kullanımının giderek artması ve artık dijital eğitimin, eğitim kademelerinin tamamında yaygınlaşmaya başlaması eğitimde fırsat eşitliği ve eğitsel eşitsizlikler bağlamında yeni bir boyut oluşturmuştur.

Eğitimde eşitsizliklerin okul dışı çevreden kaynaklı yapısı ilk etapta ailenin öğretim temelinde bilgi iletişim teknolojilerine erişimine olanak sağlayacak koşullarının olup olmamasıyla ilgili görünmektedir. Bununla ilgili olarak ailenin çocuğun eğitsel katılımını destekleme konusunda işe koşabileceği bilgi iletişim teknolojilerine sahipliği eşitsizliğe ya yeni bir boyut eklemekte ya da eşitsizliğin üstesinden gelmek için yeni bir alan açmaktadır. Çünkü eğitimde dijitalleşme, okulların giderek aile ve okul dışı çevre temelinde şekillenen demografik yapısını ve bunun eğitsel süreçlere yansımalarını dönüştürme ve öğrencilerin okul dışı çevreden kaynaklı dezavantajlarını telafi etme açısından okul dışı ekonomik ve kültürel koşullar açısından önemli bir tanzim mekanizması olma niteliği taşımaktadır. Öğrencilerin özellikle okul dışı öğrenme ortamlarını destekleme açısından, yine okul dışı çevrenin koşullarından kaynaklı eşitsizlikleri tanzim eden bir

Eğitimde Dijitalleşme Olgusunun Fırsat Eşitliği Bağlamında Değerlendirilmesi

araç olma işlevine odaklanmak, eğitimde dijitalleşmenin eğitimde fırsat eşitliği sağlama çalışmalarını işlevsel hale getirme açısından önemli görülmektedir.

Tüm bu değerlendirmeler doğrultusunda araştırmanın problemini eğitimde dijitalleşme olgusunun eğitimde fırsat eşitliği tartışmaları açısından onumu oluşturmaktadır. Bu durum konunun iki farklı yönü bakımından irdelenmektedir. Bunlardan birincisi “dijital eşitsizlikler” çerçevesinde eğitimde dijitalleşmenin okul bağlamında eşitsizlikleri artırmasında yeni bir boyut olup olmayacağıdır. İkinci bakış açısında ise eğitimde dijitalleşmenin, eğitimde eşitsizliklerin üstesinden gelme ve özellikle dezavantajlı kesimlerden gelen bireylerin aile çevresinde eğitimde başarıyı sağlayacak ya da artıracak destek mekanizmalarından yoksunluklarının üstesinden gelmek konusundaki işlevselliğidir. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı öncelikle eğitimde fırsat eşitliği kavramını tatmin edici bir biçimde tanımlayarak, dijitalleşme süreçlerinin eğitimde fırsat eşitliği ideali bağlamında içerdiği riskleri belirlemektir. Çalışmanın ikinci boyutu kapsamında bir diğer ikinci amacı ise dijitalleşme süreçlerinin eğitsel ortamlarda eşitliğe katkı sunma potansiyelini tartışmaktır.

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın kurgulandığı modele ilişkin bilgilere yer verilmekle birlikte, araştırma kapsamında ele alınan kaynakların nasıl analiz edildiği hakkında bilgi verilmektedir.

Araştırma Modeli

Bu çalışmada eğitimde dijitalleşmenin hem eğitimde eşitsizlikleri artırma konusundaki sınırlılıkları hem de eğitimde eşitsizliklerin üstesinden gelmek için bir destek mekanizması olarak işlevsel hale getirilmesiyle ilgili konular ve eğitimde dijitalleşmenin hem kurumsal hem bireysel düzlemde nasıl avantaja çevrilebileceği konusu ele alınmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma doğası gereği nitel araştırma olarak kurgulanmış bir sistematik derleme (review) çalışmasıdır. Sistematik derleme türünde araştırma odağındaki sorulara en iyi yanıtları sunabilecek kaynaklar oldukça ayrıntılı bir alan yazın taraması sonucu çalışmaya dahil edilir ve araştırmacının önyargılarından bağımsız biçimde analize tabi tutulur (Gülpınar ve Güçlü, 2013).

Veri Toplama Araçları ve Süreçleri

Araştırmaya kaynaklık eden çalışmalara ulaşmada doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Doküman incelemesi araştırma odağındaki olguya ilişkin bilgilerin yer aldığı yazılı materyallerin analizini içerir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu yapılırken gerek eğitimde fırsat eşitliği özelinde gerekse de eğitimde dijitalleşme ve teknoloji kullanımının fırsat eşitliği ile kesişen noktalarının konu edildiği ulusal ve uluslararası öne çıkan akademik çalışmalar araştırma odağında yer alan kaynakları oluşturmuştur.

Verilerin Analizi

Araştırma odağındaki çalışmalar analiz edilirken elde edilen verinin araştırma sorularına göre bulgu olarak sunulduğu (Yıldırım ve Şimşek, 2016) betimsel bir yaklaşım benimsenmiş ve tüm bulgular sofistike bir tartışma çerçevesinde araştırmanın problem durumunu aydınlatacak biçimde sentezlenerek sunulmaya çalışılmıştır.

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde bulgular çalışmanın amaçları doğrultusunda hiyerarşik bir düzende sunulmaktadır. Bu bağlamda öncelikle eğitimde fırsat eşitliği kavramının tanımı yapılmış, sonrasında eğitimde dijitalleşmenin eğitimde eşitsizlikler açısından riskleri ele alınmıştır. Araştırma amaçlarının ikinci boyutu kapsamında ise eğitimde eşitsizliklerin üstesinden gelmede dijital eğitimin bir onarım mekanizması olarak kullanılıp kullanılmayacağı tartışılmıştır.

1. Eğitimde Fırsat Eşitliğinin Neliği Üzerine

Eğitimde fırsat eşitliği kavramının gündeme gelmesi eğitimin toplumdaki yerine ve bireylerin yaşamlarındaki karşılığına ilişkin anlamın değişmesiyle başlamıştır. Coleman (1968) bu kavramın anlamının sabit olmadığını ve sürekli biçimde değiştiğini ifade etmektedir. Geleneksel toplum yapısında çocukların

Eğitimde Dijitalleşme Olgusunun Fırsat Eşitliği Bağlamında Değerlendirilmesi

eğitimi aile içinde aile mesleğini öğrenerek onu sürdürmekle ilgiliyken, endüstri devrimiyle aile yapısı ve beraberinde toplumun sosyal organizasyonu da değişmiştir. Buna bağlı olarak bir ailede bir çocuğun meslek edinebilmesi için ailenin dışına çıkması gerekli olmuştur. Bireylerin ailenin dışında iş arama ve iş bulma gereksinimleri meslek edinebilmek için eğitimi ön plana çıkarmıştır. Modern toplumunun özellikleri doğrultusunda sosyal sınıf temelli tabakalaşma biçimi eğitimi de şekillendirmiştir ve modern toplumlarda sosyal sınıf yapısı toplum içinde eğitsel fırsatların dağılımında belirleyici olmuştur (Coleman, 1968). Eğitimin yaygınlaşması ve eğitimde fırsat eşitliği çalışmalarının artmasında ikinci dünya savaşı sonrası dönem dikkat çekmektedir. İkinci dünya savaşından önce toplumun ayrıcalıklı kesimlerinin devam edebildikleri akademik okullar vardı. Savaş sonrasında ise devletler tarafından resmi olarak desteklenen ücretsiz okullar hızla artmaya başladı ve böylece toplumun dezavantajlı kesimlerinden gelen bireylerin daha geniş eğitim olanaklarına sahip olmasının önü açılmış oldu (Hurn, 2016). Ancak eğitimin bu derece hızlı yaygınlaşması ve bireylerin sosyoekonomik koşullarına ya da kültürel arka planlarına bakılmaksızın eğitime erişebilmeleri beraberinde başka çelişkiler de getirmiştir. Eğitimde fırsat eşitliği konusunun içerdiği bu çelişkilerin merkezinde eğitim ve sosyal eşitsizlikler arasındaki ilişkinin okulda tezahür etme biçimleri vardır. Dolayısıyla eğitimde fırsat eşitliği konusunda odaklanılması gereken konu eğitimin bireylerin başarısı üzerindeki etkisi değil, eğitim ve sosyal eşitsizlikler arasındaki ilişkinin eğitsel süreçleri nasıl şekillendirdiğidir (Wexler, 1976).

Eğitimde fırsat eşitliği uygulamalarının dört temel bileşeni vardır. Bunlar ücretsiz eğitim, bütün öğrenciler için ortak bir eğitim programı, öğrencilerin kültürel arka planlarına (etnik köken, yerli/göçmen vs.) bakılmaksızın aynı okulda eğitim alabilmeleri ve belirli yerleşim bölgelerinde kendi içinde eşitliğin sağlanmasıdır (Coleman, 1968). Ancak eğitimde fırsat eşitliği çalışmalarının bu noktada içerdiği temel çelişki yukarıda da söz edildiği üzere öğrencilerin eğitime erişimi ile sınırlı kalmasıdır. Burada üzerinde durulması gereken argüman eğitim fırsatlarını eşitlemenin aslında eğitime erişimi sağlamanın eğitsel çıktıları eşitlemeyeceğidir (Wexler, 1976). Burada herkese eşit eğitim olanaklarının sunulması eğitim süreçlerinin eşit olması anlamına gelmemektedir. Eğitim süreçlerinin ya da fırsatların eşitlenmesi halinde dahi sonucun eşitlenmemesinin nedeni girdilerdeki farklılıklardır. Bu noktada erişimin eşitlenmesinin ötesinde süreçleri eşitleyecek başka politikaların varlığı söz konusu olabilir. Ancak yine de girdilerin eşit olmaması durumunda süreçlerin de doğal olarak farklılaşacağı söylenebilir.

Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması konusundaki çıkmazlarla ilgili olarak üzerinde durulması gereken konu toplumda mevcut olan geleneksel sosyal eşitsizliklerdir. Toplumsal düzen içindeki geleneksel sosyal eşitsizliklerin eğitimde de eşitsizliklerin kaynağı olduğu açıktır. Eğitimde fırsat eşitliği kavramının doğasındaki devingen yapının toplumsal düzen içindeki eşitsizlik formlarına göre şekillenmesi beklenir. Bu doğrultuda eğitimde eşitsizliklerin özellikle sosyokültürel ve sosyoekonomik koşullardan kaynaklı geleneksel boyutlarına, teknolojinin yaygınlaşması ve eğitim reformlarının da bu gelişmelerin dışında kalmamasından kaynaklı olarak eğitimde dijitalleşmenin merkezi bir eğitim politikası haline gelmesinin eğitimde eşitsizliklere yeni bir boyut eklediği söylenebilir. Dijital eğitimle ilgili olarak teknolojik araçlara sahip olma, çevrimiçi derslere katılma, fırsat yapılarına ilişkin farkındalık, interneti ve bilgi iletişim teknolojilerini yararlı kullanma bilinci gibi konu alanları eğitimde eşitsizliklerle ilişkili olarak ele alınabilir.

2. Eğitimde Dijitalleşmenin Eğitimde Eşitsizlikler Açısından Riskleri

Toplumdaki geleneksel sosyal eşitsizliklerin eğitimdeki eşitsizliklerin de kaynağı olması, eğitimde eşitsizliklerin toplumdaki mevcut durumdan, değişim ve dönüşümlerden etkilenmesi beklenmektedir. Dijitalleşme bağlamındaki değişim ve dönüşümler eşitsizlik açısından ele alındığında öncelikli olarak okul dışı bağlamın koşullarına bakmak yerinde olacaktır. Eğitimde eşitsizliklerin yeni bir boyutu olan dijital eşitsizlikler ve geleneksel sosyal eşitsizlikler arasında doğrusal bir ilişki vardır. Modern toplumlarda internet, eğitim düzeyi, gelir düzeyi ve mesleki statü temelli geleneksel sosyal eşitsizliklerin yeniden üretilmesine katkıda bulunmaktadır (Robinson, Cotten, Ono, Quan-Haase, Mesch, Chen, Schulz, Hale ve Stern, 2015). Küreselleşme ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle dijital araçlar, eğitim öğretim süreçlerinin yönetiminde temel bir stratejik eksen olarak bu süreçlerin bel kemiği şeklinde tanımlanabilir. Ancak, söz konusu araçlara

Eğitimde Dijitalleşme Olgusunun Fırsat Eşitliği Bağlamında Değerlendirilmesi

erişimin dezavantajlı gruplar tarafından ulaşılmasında yaşanan güçlükler nedeniyle dijital teknolojilerin kullanımının ayrımcılığa ve bireyleri eğitsel bağlamlardan dışlama unsurlarına dönüştürme olasılığı (García-Martín ve García-Sánchez, 2022) dijital eşitsizliklerin eğitimdeki karşılığının görünür olduğu noktalardan biridir.

Burada öncelikle geleneksel sosyal eşitsizliklerin eğitim aracılığıyla nasıl yeniden üretildiği konusunun irdelenmesi gerekir. Eğitimin mevcut sosyal düzenin sürdürülmesi konusundaki kilit rolü nedeniyle eğitim, sosyal eşitsizliklerin yaygın olduğu toplumlarda eşitsizliği sürdüren ve yeniden üreten bir işlev üstlenmektedir. Dolayısıyla okulların pekiştirdiği şeyin bireylerin avantajlı ya da dezavantajlı konumları olduğu söylenebilir (Giroux, 2014). Buna göre bireylerin eğitsel katılımını destekleyecek ya da artıracak araçlara sahip olup olmaması onların okul içindeki konumlarını da şekillendirmektedir. Bu durum eğitimde dijitalleşmeyle ilişkili olarak ele alındığında, bireylerin hem dijital araçlara sahip olup olmama durumlarının, hem onları eğitsel anlamda işlevsel bir biçimde kullanma konusundaki dijital yeterliliklerinin eğitsel düzlemde farklı şekillerde karşılık bulacağı düşünülebilir.

Bireylerin yaşam koşullarındaki farklılıklar bugün hem dijital ayrımın hem dijital eşitsizliklerin kaynağını oluşturmaktadır. Sosyal ayrımların dijital ayrımın de temel kaynağı olduğu göz önünde bulundurulduğunda eğitimde fırsat eşitliğinin eğitime erişim ve eğitime erişimden sonra eğitsel katılımın niteliği konusunda yarattığı farklılıklara benzer örüntüler dijital ayrımlarda da karşımıza çıkmaktadır. Alan yazında dijital ayrımların kapsamını ve içeriğini ele alan çalışmalar bu ayrımları belirli aşamalar üzerinden tanımlamaktadırlar. Bilgi iletişim teknolojilerine eşit olmayan erişim dijital ayrımın birinci düzeyini; interneti etkin kullanım için gerekli olan becerilerin yanında bilgiyi aramak ve geçerliğini değerlendirmek için gerekli bilgi okuryazarlığının eşit olmayan gelişimi ikinci düzey dijital ayrımı; sosyoekonomik duruma göre farklılaşan teknoloji kullanımı ve teknolojiden yararlanma biçimleri üçüncü düzey dijital ayrımı oluşturmaktadır (Lombana-Bermudez, Cortesi, Fieseler, Gasser, Hasse, Newlands ve Wu, 2020). Benzer biçimde Calderón Gómez (2018) toplumda yeni bir ayrım türü olarak tanımlanan dijital ayrım için üç düzey tanımlamıştır; internete erişim, dijital eşitsizlik ve dijital teknolojileri kullanmanın yararları ve sonuçları gibi boşluklar. Sosa Díaz (2021) dijital ayrımla ilgili aşamaları teknolojiye erişim, dijital yetkinlik ve bilgi iletişim teknolojilerine yönelik tutum ve motivasyon üzerinden tanımlamıştır. Van de Werfhorst, Kessenich ve Geven (2022) dijital ayrımla ilgili sundukları analitik çerçevede yukarıdakilere benzer bir katmanlama ortaya koymuşlardır. Buna göre ilk katmanda internete erişim vardır. İkinci aşamada dijital beceriler ve teknolojinin kullanımı vardır. Burada dijital becerilerin ve dijital araçların kullanımının belirleyicileri, sosyoekonomik statü, yaş, cinsiyet, konum ve bireylerin kültürel arka planları gibi internete ve bilgi iletişim teknolojilerine erişimin belirleyicileriyle aynıdır. Dijital ayrımın üçüncü aşaması ise teknolojiye erişimin etkilerindeki eşitsizlikle ilgili olarak ele alınmıştır. Bu aşama bireylerin bu teknolojilere erişimden ve onları kullanmadan ne düzeyde yarar sağlayabildikleriyle ilgilidir. Buradan hareketle dijital ayrımın hem belirli olanaklara erişimle hem bu olanaklarla ne yapıldığı ile ilgili olduğu söylenebilir. Her ne kadar dijital ayrımın aşamalarıyla ilgili tanımlamalar özellikle ikinci ve üçüncü aşamada birbirinden farklılaşsa da ortak bir örüntü gözlemlenmektedir. Buna göre bireylerin dijital becerileri, bu becerileri işe koşmadaki bilinçlilik durumları ve bilgi iletişim teknolojilerini kullanma biçimleri ya da bu teknolojilerden yararlanma durumlarının dijital ayrımın erişimden sonraki yapısını yansıtan temel konular olduğu söylenebilir.

Dijital ayrımın ilk aşaması olan bilgi iletişim teknolojilerine erişim dijital eşitsizliğin de çıkış noktası olarak kabul edilebilir. Çünkü erişim yapısal eşitsizliklerden etkilenmektedir (Warschauer, 2004'den akt. Laufer, Leiser, Deacon, Brichambaut, Fecher, Kobsda ve Hesse, 2021). Dijital ayrım kavramı benzer biçimde bilgisayar cihazları ve internet gibi dijital öğrenme için gerekli temel altyapıya erişimi olan bireyler ile olmayan bireyler arasındaki sosyal eşitsizliği göstermek (García ve Lee, 2020) ve bu gruplar arasındaki uçurumu tanımlamak (Bernard, 2011) için kullanılmaktadır. Ancak yukarıda yer verilen alan yazından hareketle dijital ayrım ve dijital eşitsizlik konusunun sadece erişimle sınırlı kalmadığını söylemek mümkündür. Tıpkı eğitimde fırsat eşitliğini sağlama politikalarında olduğu gibi dijital eğitimin işlevselliğinin sağlanmasında da bu tür araçlara erişimden ötesinin hesaba alınması ve erişimden sonra bireylerin dijital

Eğitimde Dijitalleşme Olgusunun Fırsat Eşitliği Bağlamında Değerlendirilmesi

eğitime katılım biçimlerinin desteklenmesi gerekmektedir. Cheshmehzangi, Zou, Su ve Tang (2023) bununla ilişkili olarak dijital eşitsizlik ve dijital ayırım kavramlarının kullanımı konusundaki dönüşüme dikkat çekmiştir. Zamanla bu kavramların kullanımı sadece sahiplik ve erişim üzerinden değil, bu bilgi iletişim teknolojilerinin kullanımı, yararları ve etkililiği çerçevesinde çeşitlenmiştir (Cheshmehzangi vd., 2023). Dolayısıyla teknolojiye erişimin sadece teknolojik araçlara sahip olma ya da olmama durumu üzerinden değil, çeşitli ekonomik, demografik, kültürel, bireysel ve sosyal faktörler açısından ele alınması gerekliliği (Sosa Díaz, 2021) giderek daha önemli hale gelmiştir. Dijital eşitsizliklerin yalnızca dijital araçlara erişim ya da sahiplikle sınırlı olmadığı ve farklı dijital eşitsizlik türleri olduğuyla ilgili çalışmalarda altyapı, dijital beceriler, coğrafi konum ve ekonomik istikrar (Srinivasan, Jishnu ve Shamala, 2021); dijital araçların kullanımı, dijital kaynaklara yönelim ve dijital beceriler (van Deursen ve van Dijk, 2015) şeklinde değişkenler tanımlanmıştır. Beaunoyer, Dupéré ve Guitton (2020) dijital eşitsizliği sadece bilgi iletişim teknolojilerine sahiplik üzerinden ele almamış, sahipliğin ötesinde dijital teknolojilerin yararlı kullanımı için gerekli olan bilgiye erişim, bilgiyi işleme, etkileşimde bulunma vb. konularında yeterlilik sahibi olup olmama konusundaki dijital okur yazarlılık farklılıklarıyla açıklamışlardır.

İnternetin ve teknolojik araçların kullanımı belirli düzeyde ekonomik sermaye gerektirdiği için bu araçlara sahipliğin ve bunların kullanımının bireylerin sosyal refah düzeylerinin bir göstergesi olarak kabul edilebileceği söylenebilir. Bununla ilintili olarak eğitim düzeyi yüksek ailelerin eğitim düzeyi düşük olan ailelere kıyasla dijital teknolojilere sahip olma olasılıkları daha yüksektir (Pietro, 2021). Ayrıca van Deursen ve van Dijk (2015) bireylerin eğitim düzeyleri yükseldikçe dijital becerilerinin arttığını belirtmişlerdir. Bu durumda toplumun dezavantajlı kesimlerinden gelen öğrencilerin dijital yeterlilikleri ya da dijital becerileri daha zayıftır (Robinson vd., 2015). Bu doğrultuda bireylerin dijital eğitim araçlarına sahip olma durumlarının temelde ekonomik sermayeyle şekillendiği gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, dijital eşitsizliklerin geleneksel sosyal eşitsizliklerdeki avantajlı ve dezavantajlı konumlara koşut bir örüntüye sahip olduğu söylenebilir.

Dijital eşitsizlik, çeşitli sosyo-ekonomik ve kültürel faktörler nedeniyle teknolojiye ve bilgiye erişim ve dağıtımdaki eşitsizliği (Srinivasan, Jishnu ve Shamala, 2021) ya da dijital altyapının farklı demografik gruplardan çocuklar arasında eşitsiz dağılımını (van de Werfhorst, Kessenich ve Geven, 2022) ifade etmektedir. Dijital eşitsizlik modern bilgi iletişim teknolojilerine erişim ve bu teknolojinin kullanımı ve etkililiği ile ilgili olan ekonomik ve sosyal bir eşitsizliktir. van Ingen ve Matzat (2018) çalışmalarında, eğitim düzeyi yüksek ve dolayısıyla dijital becerilere de sahip olan bireylerin kendi kapasitelerini artırıcı bir kullanım biçimi sergilediklerini ve internet kullanımı üzerinden sosyal, beşeri ve ekonomik sermayelerini artırma potansiyellerinin olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu durum belirli türde sermayeye sahip olmanın bireylere yeni sermaye türlerine erişim için avantaj sağlaması ile ilişkili olarak yorumlanabilir.

Dijital eşitsizlikler makro düzlemde ülkelerin gelişmişlik düzeyleri açısından ele alınırken, mikro düzlemde ise aynı sınıftaki öğrenciler arasında görülebilir (Srinivasan, Jishnu ve Shamala, 2021). Ancak eğitimde dijital eşitsizliklerin yalnızca mikro bir bağlam olarak sınıf içinde görünür olmadığını, okullar arası başarı farklılıklarının sosyal eşitsizlikler temelinde şekillenen yapısının dijital eşitsizlikler açısından da çıkarımları olabileceğini belirtmekte yarar vardır. Örneğin bireylerin dijital katılımları ve dijital sermayeleri akademik başarı açısından olumlu çıktılar ortaya koymaktadır (Erdoğan ve Erdoğan 2015; Ritzhaupt, Cheng, Luo ve Hohlfeld, 2020; Robinson vd., 2015). Dijital araçlara sahiplik durumunun eğitsel katılım biçimlerini şekillendirdiği bağlamlarda bu eşitsizliklerin uzantılarının gözlemlenmesi kaçınılmaz olarak görülmektedir.

Dijital eşitsizliklerin eğitsel süreçlerdeki yansımaları oldukça karmaşık ve çok boyutlu olup, dijital eğitimin tek bir boyutuyla ele alınması olanaksız görünmektedir. Ancak eğitimde eşitsizliklerin okul dışı sosyal çevreden kaynaklı koşullarla ilgili yapısı, dijital eğitimde eşitsizlikler konusunda da nelere odaklanmamız gerektiği konusunda bir çıkış noktası sağlamaktadır. Dijital eğitim özelinde öğrenciler arasındaki eşitsizlikler evdeki ekonomik, sosyal, kültürel ve dijital ortamdan güçlü bir şekilde etkilenebilir (Sosa Díaz, 2021). Dolayısıyla bu konu eşitsizlik denkleminin iki temel değişkeni olan avantajlı ve dezavantajlı kesimlerden gelen bireylerin dijital eğitim süreçlerine katılım biçimlerinde dijital eğitimin nasıl

Eğitimde Dijitalleşme Olgusunun Fırsat Eşitliği Bağlamında Değerlendirilmesi

bir fotoğraf ortaya koyduğu üzerinden çözümlenebilir. Dezavantajlı kesimlerdeki öğrencilerin dijital eğitim konusunda deneyimledikleri sınırlılıklar yetersiz teknolojik araçlar, çevrimiçi akademik atmosfere aşına olmamak, dijital bölünmüşlük, fiziksel koşullar/konfor, ortamdaki dikkat dağıtıcı unsurlar ve dijital okuryazarlık (Srinivasan, Jishnu ve Shamala, 2021) şeklinde tanımlanmaktadır. Bütün bu değişkenlerin okul dışı sosyal çevrenin niteliklerinde temellendiği söylenebilir.

Yukarıda belirtildiği üzere eğitimde eşitsizliklerin temel kaynağının okul dışı sosyal çevreden kaynaklı değişkenler olduğu kabul edilmektedir. Geleneksel sosyal eşitsizlik biçimlerinde başrolde olan ailenin, dijital eşitsizlikler konusunda da kritik bir rolde olduğu söylenebilir. Aile ve okul ilişkisinde, ailenin eğitsel katılım biçimlerinin eğitimde başarı farklılıklarına yol açtığı kabul edilmektedir. Dijital eşitsizliklerin dijital eğitim araçlarına erişim ve bunları işlevsel kullanma konusunda ailenin eğitimi, sosyoekonomik ve sosyokültürel düzeyi ile şekillenen bir katılım biçimi olması beklenmektedir. Öğrencilerin çevrimiçi eğitime katılmak için temel becerilere sahip olmaması ve ebeveynlerin dijital beceriler konusundaki eksikliği dijital eşitsizliğin oluşturduğu boşluğun daha fazla açılmasına yol açmaktadır. Aile açısından zamanın uygunluğu, sosyoekonomik durum gibi kilit değişkenler dijital okuryazarlık, dijital eğitim araçlarına erişim ve onları kullanım gibi dijital yeterliliklerle birlikte ele alınmalıdır (Cheshmehzangi vd., 2023). Çünkü ailelerin çocuklarının eğitsel katılım süreçlerini desteklemek için eğitimin içeriği ve niteliği hakkında bilgi sahibi olması ya da olmaması çocuklara eğitsel anlamda avantaj ve dezavantaj şeklinde geri dönebilmektedir.

Bir toplumda sosyal eşitsizliklerin var olması bu eşitsizliklerin o toplumsal yapı içinde belirli kesimleri dezavantajlı olarak konumlandırması anlamına gelmektedir. Dijital eğitim süreçleri de belirli türde eşitsizlikler üzerinden toplum içinde belirli kesimleri dezavantajlı olarak konumlandırmakta ve bu dezavantajların devamlılığına katkıda bulunmak yoluyla eşitsizliklerin yeniden üretilmesine ya da dijital eşitsizliklerin genişlemesine yol açabilmektedir. Dijital eğitim süreçlerinde evlerinde bilgisayar ya da internet bağlantısı olmayan öğrenciler çevrimiçi öğrenme ortamlarına erişmek, derslere katılmak ya da ödevlerini teslim etmek konusunda yetersiz kalmaktadırlar. Bu da farklı sosyoekonomik arka planlardan gelen öğrenciler arasında eşitsizliğin artmasına yol açmaktadır (Pietro, 2021). Yoksul, eğitim düzeyi düşük, kırsal bölgelerde yaşayan ailelerin dezavantajlı konumlarından dolayı dijital olarak dışlanma olasılığı daha yüksektir (Pietro 2021) ve bu değişkenler öğrenciler arasında dijital eşitsizliklere yol açmaktadır (Sosa Díaz, 2021). Sosyal eşitsizliklerin daha belirgin olduğu ülkelerde sosyo-ekonomik faktörler, kültürel konular ve eğitim düzeyi gibi etmenlerin hassas gruplar üzerinde daha ciddi etkileri olması beklenir (Cheshmehzangi vd., 2023; Nguyen, Hargittai ve Marler, 2021'den akt. Sosa Díaz, 2021). Örneğin çevrimiçi derslere katılmayan ve puanlarının akranlarının oldukça altına düştüğünü gören öğrenciler, gelecekteki eğitimlerinin süresine ilişkin kötümser beklentiler oluşturabilir. Okulu tamamen bırakmayı ya da zorunlu eğitim dönemini tamamladıktan sonra eğitimlerine son vermeyi planlayabilirler (Bonacini ve Murat, 2023). Öğrencilerin kişisel bir bilgisayara sahip olmamaları, ders çalışmak için sessiz bir alan bulamamaları eğitsel anlamda kayıplara ve geride kalmaya yol açmaktadır (Bonacini ve Murat, 2023). Azionya ve Nhedzi (2021) dijital eğitimin hangi boyutlarının eşitsizlikleri artırabileceği konusunda yaptıkları çalışmada eş zamanlı derslere katılım, çevrimiçi ölçme ve değerlendirme uygulamaları ve çevrimiçi eğitimde kullanılan yazılım ve uygulamalarla ilgili yaşanan teknik zorluklar şeklinde üç temel değişken tanımlamışlardır. Buna göre özellikle çevrimiçi derslerde internet veri paketinin yeterli olmaması ya da internet bağlantısının zayıf olması gibi nedenler pedagojik sorunları beraberinde getirmektedir. Öğrenciler çevrimiçi değerlendirmede eş zamanlı derse katılım konusundaki sınırlılıkların yanında kendilerini dezavantajlı duruma düşüren bu ölçütler konusunda çaresizlik duyabilmektedirler. Ayrıca yazılımın işlevselliği ve öğrencilerin bu konudaki deneyimleri etkin katılım açısından engel teşkil etmektedir (Azionya ve Nhedzi, 2021). Burada, sosyal eşitsizlikleri de paralelinde artırması riskinden ötürü, dijital eğitimin eğitsel süreçlerdeki yeri önemli bir değişken olma özelliği taşımaktadır. Çünkü ev ortamının yüz yüze eğitimin yerini alması durumunda öğrencilerin öğretim süreçlerine katılabilmeleri için gerekli olan araçlara ve dijital kaynaklara sahip olmaları gerekmektedir. Diğer yandan dijital eğitimin geleneksel eğitimin bir boyutu halini alması ya da mevcut programı bütünleyen bir noktaya konumlandırılması, eşitsizliğe katkıda bulunma riski kadar avantaja dönüştürülebilme potansiyeli de içermektedir. Bu konu daha sonra irdelenecektir. Burada üzerinde durulması

gereken nokta eğitimde dijitalleşmenin okul tarafından nasıl konumlandırıldığı ve nasıl işlevselleştirildiğidir.

Gonza'lez-Betancor, Lo'pez-Puig ve Cardenal (2021) dijital eşitsizliği eğitimle ilgili olarak ele aldıkları çalışmalarında dijital eşitsizliklerin sadece aile çevresiyle ilgili olmadığını, evde bilgi iletişim teknolojilerinin kullanımı kadar, okulda da bu teknolojilerin kullanımının ve eğitim-öğretim süreçlerine nasıl entegre edildiğinin bu eşitsizliklerin göz önünde bulundurulması gereken boyutları olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü dijital eğitimden yararlanabilmek ya da dijital eğitimi işlevsel biçimde kullanabilmek öğrencilerin ve ailelerin olduğu kadar okulların özellikleri ile de ilişkilidir (Bonacini ve Murat, 2023). Teknolojiye erişim ve bu teknolojiyi kullanmak için gerekli olan yeterlilikler sadece öğrenci için değil okul için de önemli bir gerekliliktir (van de Werfhorst, Kessenich ve Geven, 2022). Dolayısıyla konunun sadece öğrenci temelli değişkenlerin ele alındığı bireysel düzlemde öte bağlamsal olarak da ele alınması gerekmektedir. Ancak burada da bireysel düzlemdeki olanak ve engellere benzer bir örüntüyle karşılaşılma olasılığı yüksektir. Laufer ve diğerleri (2021) eğitimde dijitalleşmeyi bireysel ve kurumsal düzlemde ele aldığı çalışmalarında dijital eğitimin bireysel düzlemdeki engellerini alt yapı ve araçlar, ev ortamı, sistematik eşitsizlikler, dijital beceriler ve deneyim olarak tanımlamıştır. Kurumsal düzlemdeki engeller ise sistematik eşitsizlikler ve devlet desteği olarak tanımlanmıştır. Bu doğrultuda bu eşitsizliklerin üstesinden gelmek ve dijital eğitimi eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak için bir tanzim mekanizması biçiminde işlevselleştirebilmek için bireylerin dijital araçlara erişimlerinin sağlanması ve bu bireylerin dijital becerilerinin ve yetkinliklerinin artırılması konusunda desteklenmesinin yanında okul içi süreçlerin de incelenmesi ve bu çerçevede çözümlenmesi önemli görülmektedir.

3. Eğitimde Eşitsizliklerin Üstesinden Gelmede Bir Tanzim Mekanizması Olarak Dijital Eğitim

Dijital eğitimin, eğitimde eşitsizliklerin üstesinden gelmede bir tanzim mekanizması olarak nasıl işlevselleştirilebileceği konusunda öncelikle eğitimde eşitsizliklere neden olan koşulların anlaşılması önemlidir. Çünkü bu koşullar aynı zamanda dijital eğitimin nasıl ve nerede işe koşulabileceği konusundaki ayrıntıları içermektedir. Bu bölümün girişinde de değinilen okullar arasındaki başarı farklılıklarının aslında toplumsal yapı içindeki geleneksel sosyal eşitsizliklerden kaynaklandığı argümanı bu çerçevede de geçerlidir. Buna göre bireylerin toplumsal yapı içindeki avantajlı ya da dezavantajlı olarak konumlanma biçimleri eğitimde de benzer bir örüntüde konumlanmaya karşılık gelmektedir. Eşitsizlik söz konusu olduğunda ise sosyal eşitsizliklerden olumsuz anlamda etkilenen bireylerin eğitsel katılım biçimleri önemli hale gelmektedir. Başka bir ifadeyle bireyin sosyal, ekonomik ya da kültürel anlamdaki dezavantajları okula da dezavantaj olarak aktarılmaktadır. Eşitsizliklerin avantajlı tarafında ise eşitsizliği oluşturan koşullardan yararlanan bireylerin yer aldığı söylenebilir.

Eğitim ve sosyal eşitsizlikler arasındaki ilişkiye odaklanan alan yazında yaygın biçimde okulun toplumsal yapı içindeki mevcut eşitsizlikleri yeniden ürettiği savunulmaktadır. Okul bireylerin avantajlı ya da dezavantajlı konumlanma biçimlerine göre onlara karşılık vermekte, özellikle avantajlı kesimlerden gelen öğrencilerin sosyal, kültürel ve ekonomik koşullarını onaylamaktadır. Okula etkin katılım konusunda gerekli araçlara sahip olmayan dezavantajlı öğrencilerin konumları ise kültürel eksiklik modelleriyle (Hurn, 2016) açıklanmaktadır. Buna göre aile çevresinde okula etkin uyum ve katılım gösterecek araçlara ya da destek mekanizmalarına sahip olmayan bu öğrenciler okul tarafından eksik ya da yetersiz olarak etiketlenmektedir. Toplumun avantajlı kesimlerinden gelen bireyleri okul bağlamında öne geçiren araçların okul dışı sosyal çevreden edindikleri yeterlilikler, yatkınlıklar ve yine bu çevreden aldıkları destek mekanizmalarıdır. Eğitimde dijitalleşmenin dezavantajlı kesimlerden gelen bireylerin okul dışı sosyal çevreden alamadıkları ve aslında eğitime katılımda temel kaynaklar oluşturabilecek olan araçlara erişebilmeleri için önemli bir mekanizma olarak görülmesi tam da bu noktaya ilintilidir. Bu bakış açısına göre eğitimde dijitalleşme her ne kadar toplumun avantajlı kesimlerine hali hazırda sahip oldukları avantajlarını sürdürmelerine katkı sağlasa da dezavantajlı ailelerden gelen çocukların kendi çevrelerinden alamadıkları eğitsel destek biçimlerinin sağlanması konusunda ve onların eğitimlerinin desteklenmesi açısından önemli bir mekanizma işlevi görme potansiyeli taşıyabilir. Eğitimde eşitliğin sağlanması, farklı sosyal arka planlardan gelen öğrencilerin okul bağlamında sahip oldukları kaynaklar açısından farklılaşmanın önüne geçilebilmesi için okulun eşitsizlikleri

Eğitimde Dijitalleşme Olgusunun Fırsat Eşitliği Bağlamında Değerlendirilmesi

yeniden üreten yapısının değil, bireylerin okul dışı sosyal çevreden kaynaklanan ve onları okul içi süreçlerde dezavantajlı olarak konumlandırılan koşulları telafi eden yapısının nasıl işletilip güçlendirileceği konusunun gündeme gelmesi gerekmektedir (Soylu, 2022). Dijital eğitim bu noktada toplumun avantajlı kesimlerinden gelen bireylere okul içinde avantaj sağlayan araçların, akademik destek, entelektüel ve kültürel gelişim, okula katılım vb. konularda kaynaklar sağlayarak dezavantajlı kesimlerden gelen bireylerde “kültürel eksiklik modelleri” üzerinden tanımlanan yoksunlukları gidermede önemli bir araç olma özelliğindedir.

Geleneksel sosyal eşitsizliklerin dijital eşitsizliklerin de bir kaynağı olup olmadığı konusundaki sorgulamalar önemli oranda eğitimde dijitalleşmeyi eğitimde eşitsizliklerin yeni bir boyutu olarak ele alsa da dijital eğitimin geleneksel sosyal eşitsizliklerin üstesinden gelmek için oldukça önemli bir rolünün olduğu söylenebilir. Eğitimin niteliği ve geleceği düşünüldüğünde sınıf içinde öğrencilerin teknoloji becerilerini geliştirmek eşitsizlikleri gidermek için güçlü araçlara dönüştürülebilir (Aguilar ve Pifarre Turmo, 2019). Okul dışı sosyal çevrede bilgi iletişim teknolojilerine erişim ailenin sosyoekonomik düzeyiyle doğrudan ilişkili bir durumken, çocukların okul dışı zamanlarında bilgi iletişim teknolojilerini kullanım sıklıkları ve bu teknolojileri kullanımlarının niteliği okulda bilgi iletişim teknolojilerinin eğitime nasıl entegre edildiği ile ilgilidir. Bu da bilgi iletişim teknolojilerinin okul içi süreçlerde konumlandırılma biçimlerinin öğrencileri etkileyen sosyal eşitsizlikleri telafi edici bir önlem olduğunu ortaya koymakta ve okulda bu teknolojilerin kullanımının dijital eşitsizliklerin azaltılmasına katkı sunabileceğini göstermektedir (Gonzalez-Betancor, Lopez-Puig ve Cardenal, 2021). Ancak burada geleneksel sosyal eşitsizliklerin üstesinden gelme konusu bu eşitsizliklerin eğitime yansımaları ve eğitim üzerinden yeniden üretilmesi açısından ele alınmakta ve eğitimde eşitsizliklere kaynaklık eden bu sosyal koşulların dijital eğitimle dönüştürülmesine odaklanılmaktadır. Bu noktada eğitimde dijitalleşmenin eğitimdeki eşitsizlikleri telafi etme konusunda hangi boyutlarda görünür olduğunun tartışılması gerekir.

3.1. Eğitsel Süreçleri Bütünleyen Yönüyle Dijital Eğitim

Dijital eğitimin bütünleyici rolü eğitsel eşitsizliklerin üstesinden gelmede bir tanzim mekanizması olarak işlev görebilmesi açısından oldukça önemlidir. Buna göre okulda avantajlı kesimlerden gelen bireylerin sahip oldukları ve özellikle akademik etkinlikler temelinde şekillenen kaynaklara dezavantajlı kesimlerden gelen bireylerin dijital ortamlarda erişebilmelerinin hali hazırda katıldıkları eğitsel etkinlikleri destekleme ve öğrenme süreçlerini pekiştirme açısından bütünlemesi beklenmektedir. Daha somut bir ifadeyle burada kastedilen bütünleme süreci okulun dezavantajlı ailelerden gelen öğrencilere avantajlı kesimden gelen öğrencilerin ulaşabildiği eğitsel araçları dijital ortamda sunabilmesine işaret etmektedir. Bu bütünleyici süreçte dijital eğitimin eşitsizlikleri azaltmak ya da gidermek konusunda nerelere konumlandırılacağı ise ayrıca özel bir inceleme gerektiren önemli bir konudur. Ancak yine de bütünleyici bir dijital eğitim süreci için bütünsel bir yaklaşımın gerekli olacağı açıktır. Bu bütünselliğin en önemli parçası olan okulların yalnızca donanım ya da altyapı anlamında yeterli olmaları değil aynı zamanda dijital eğitime uygun bir programla süreci yönetmeleri ve gerekmektedir. Sözü edilen bütünselliğin bir diğer önemli unsuru ise ailedir. Ebeveynler yalnızca dijital eğitim için kullanılması gereken teknolojik cihazların ya da donanımın yarar ya da zararları konusunda bir bilinç düzeyine sahip olmakla yetinmemelidir. Eğitsel sürecin sadece okul boyutunda değil aynı zamanda dijitalleşmeyle eve taşınan eğitsel süreçlerde de nerede nasıl bir konum alınması gerektiği konusunda bilgi sahibi olmak ebeveynler için önemli hale gelmektedir.

21. yüzyıldaki teknolojik gelişmeler bugün artık birçok insanın kişisel bir iletişim aracına ya da internet bağlantısına sahip olmasını gerekli hale getirmiştir. Bu durum ekonomik anlamda dezavantajlı olarak kabul edilen bireyler için de geçerlidir. Ancak burada göz önünde bulundurulması gereken şey teknolojinin eğitime entegrasyonu sırasında bu gerçekliğin farklı boyutlarının da olduğudur. Çünkü dijital eğitim bağlamında dijital eşitsizliklerin görünür olduğu alanların başında teknolojik ekipman ve çeşitli çevrimiçi kaynaklara aşinalık ve bu kaynakları kullanma kapasitesiyle rahat kullanım düzeyi gelmektedir. Özellikle dezavantajlı kesimlerden gelen bireyler için cep telefonları daha kolay kullanılabilen bir araçken, bu öğrencilerin tablet ya da bilgisayar kullanım yeterlilikleri daha düşük düzeydedir (Milana, Hodge, Holford, Waller ve Webb, 2021). Dolayısıyla dijital bir araca sahip olmak aynı zamanda çevrimiçi öğrenme

Eğitimde Dijitalleşme Olgusunun Fırsat Eşitliği Bağlamında Değerlendirilmesi

ortamlarında başarılı olmak için gerekli kaynaklara erişim anlamına gelmemektedir. Çünkü burada örneğin bir cep telefonunu ya da tableti/bilgisayarı ailenin diğer üyeleriyle paylaşmak durumunda olmak ya da sahip olunan dijital aracın çevrimiçi öğrenme platformlarının işletimi için uygun olmaması birer sınırlılık olarak düşünülebilir. Benzer biçimde internet hızı ya da veri paketi bu araçlara erişim için yeterli olmayabilir (Seymour, Skattebol ve Pook, 2020). Bununla ilişkili olarak teknolojiye ve internete erişimin artırılması konusunda üst düzey yetkililer olduğu kadar eğitim kurumlarının da bu desteği sağlama konusunda sorumluluk alması esastır (Milana vd., 2021). Özellikle dezavantajlı kesimlerden gelen bireylerin bu içeriklere yönlendirilmesi, okul dışı sosyal çevrede bu içeriklere erişim için gerekli araçlara sahip olmama durumunda okulun bireylere bu olanağı sağlaması ve okuldaki teknolojik alt yapının bireylerin kullanımına açık olması gerekmektedir. Çünkü dijital eğitimin öğrenciler için yararlı olabilmesi için öncelikli koşul bu dijital eğitim araçlarına erişimdir. Dolayısıyla öğrencileri öğrenme süreçlerinde bu araçlara erişimlerini sağlayarak desteklemek en azından okul düzleminde eşitsizliklerin giderilmesine katkıda bulunabilir.

Bu görüşlerden hareketle eğitimde dijitalleşmenin eşitsizlikleri giderme konusundaki rolünün öncelikli olarak alt yapı sorunlarının giderilmesiyle ilgili olduğu söylenebilir. Dolayısıyla alt yapının iyileştirilmesi konusunda okul içi ve okul dışı erişim olmak üzere iki bağlam söz konusudur. Okul temelli erişim için okulun hem öğretim programlarında hem fiziksel koşullar anlamında dijital eğitimi öncelemesi ve öğrencileri bu konuda desteklemesi ve teşvik etmesi önemlidir. Öğretim teknolojilerinin kullanımının eğitimde bütün paydaşlar için olumlu öğrenme yaşantıları ve çıktıları üretme konusunda etkili olduğunu ortaya koyan çok sayıda araştırma vardır. Ancak öğretim teknolojilerinin uygulanmasında teknik konuların ya da karmaşık boyutlarının olduğu açıktır. Yine de dijital eğitimin öğrencilere sunduğu bireyselleştirilmiş öğrenme deneyimlerinin ve çeşitli türde erişilebilir öğrenme olanaklarının bu sürece katılım gösteren öğrenciler için avantajlı olduğu söylenebilir. Eğitimde dijital kaynaklar özellikle dezavantajlı kesimlerden ve eğitimde temsil düzeyi düşük gruptan gelen öğrencilerin üst eğitim kademelerine geçişini kolaylaştırmaktadır (Laufer vd., 2021). Eğitimde dijital araçların kullanımının öğrencilerin başarısı üzerinde çoğunlukla olumlu etki yarattığı sonucunu ortaya koyan araştırmalardan hareketle Erdoğan ve Erdoğan (2015) evde/okulda bilgisayar/internet sahibi olmanın ve bu araçları sıklıkla kullanmanın okul bağlamında daha iyi başarı performansına kaynaklık ettiğini tartışmışlardır. Öğrencilerin bilgisayarlara erişiminin sağlanması ve dijital öğrenmenin teşvik edilmesi öğrencileri ilerletme stratejisi olarak işlev görmektedir; çünkü bunlar öğrencilere öğrenme fırsatları sunan ve avantaj yaratan koşullardır (van de Werfhorst, Kessenich ve Geven, 2022). Benzer biçimde Lee ve Chen (2015) bilgisayar destekli öğretim süreçlerinde teknolojinin öğrenme bağlamını genişleten ve zenginleştiren ve bu süreçleri besleyen araçlar sağladığını belirtmektedir. Diğer yandan öğrencilerin akademik çalışmalarını yürütmek için bilgisayar temelli alt yapının sağlanması öğrencilere sadece akademik destek sağlamakla kalmamakta, aynı zamanda okul dışında zararlı olabilecek bağlamlardan ve öğrenmeye elverişli olmayan ev ortamından uzaklaşmak için ya da ev ortamında gerçekleştirilemeyen çalışmaların yapılabilmesi için güvenli bir alan olarak görülmektedir (Laufer vd., 2021).

Eğitimde dijitalleşmenin eğitimde fırsat eşitliğini sağlama konusuna katkı sağlayabilmesinde bir sonraki aşama içeriğin kurgulanması, organize edilmesi ve işlevsel hale getirilmesiyle ilgilidir. Bu durum da geleneksel sosyal eşitsizliklerin eğitime yansımalarıyla ilgili olarak ele alınmalıdır. Eğitimde eşitsizliklerin görünür olduğu boyutlar göz önünde bulundurulduğunda ek kaynaklara erişim, okulda eksik kalan konuları pekiştirmek için gerekli olan akademik içerik, aile katılımı ya da aile desteği, okulda bireylere avantaj sağlayacak sosyal ya da kültürel içerikler konusunda destekleme gibi boyutlarda dijital araçların kullanımı ön plana çıkmaktadır. Özellikle akademik boyutta dijital eğitimin konuşlandırılması okul tarafından sağlandığı gibi bireylerin kendi bireysel istek ve çabaları doğrultusunda da erişilebilirdir. Dijital eğitimde içeriğin öğrenciler için kullanılabilir olması açısından abonelik sistemi ile yürütülen hazır veri tabanları, yazılımlar, içerikler kullanılabileceği gibi Milli Eğitim Bakanlığı EBA veri tabanı üzerinden öğretmenler öğrenciler için ek kaynaklar, ders notları, çalışma soruları vb. içerikleri yükleme ve bunları yönetme, geri bildirim verme şeklinde süreci yönetebilirler. Burada önemli olan öğrencilerin işlevsel biçimde sürece katılımlarını sağlamak ve sürece katılım durumları, ilerleme durumları gibi konularda onların izlenmesidir.

Eğitimde Dijitalleşme Olgusunun Fırsat Eşitliği Bağlamında Değerlendirilmesi

Erişimin yanında içeriğin iyi yönetilmesi, öğrencilerin bu araçları eğitsel süreçlerini destekleme konusunda etkin biçimde kullanabilmeleri belirli düzeyde bir bilinç gerektirmektedir. Bu noktada özellikle eğitimde dijital dönüşümlerin yaşanması ve bu dönüşümün dijital araçların eğitim öğretim süreçlerinde giderek daha önemli hale gelmesine kaynaklık etmesi, öğrenme ortamlarında kapsamlı bir kültür değişikliğine yol açmaktadır. Bu nedenle hem öğretmenlerin hem öğrencilerin dijital okur yazarlıklarının geliştirilmesi gerekmektedir (Englund, Olofsson ve Price, 2017). Öğrencinin aile çevresinde bu bilince gelebilmesi konusunda yeterli kaynakların olmama olasılığı düşünüldüğünde, öğrencileri bu konuda bilinçlendirilmesi konusunda okulun yüklenmesi gereken sorumluluk ön plana çıkmaktadır.

Dijital eğitimin bir tanzim mekanizması olarak işlev görebilmesi için eğitimde dijitalleşmenin iyi anlaşılması ve tanımlanması gerekmektedir. Sosyal, kültürel ve ekonomik açılardan önemli değişim ve dönüşümlerin yaşandığı bu dönemde eğitimin hedeflerinin, içeriğinin ve çıktılarının da yeniden düşünülmesi gerektiği açıktır. Hem bireylerin gündelik yaşamlarında hem de eğitsel süreçlerde bilgi iletişim teknolojilerinin entegrasyonu ile birlikte dijital eğitim araçlarının rollerinin giderek artmasıyla ilişkili olarak eğitimde dijitalleşme konusunun bütüncül bir bakış açısıyla ele alınması önemli görülmektedir. Çünkü bireylerin yaşamlarında teknolojinin etkisi yaşamı bütün yönleriyle kuşatmaktadır ve dönüşümün de bütüncül olabilmesi için teknoloji kullanımının nüfuz ettiği bütün alanların koordine olması gerekmektedir. Eğitim hem toplumsal değişimlerden etkilenen hem de toplumda değişim sağlayan bir toplumsal kurum olması nedeniyle teknolojinin birey yaşamındaki karşılığını iyi yönetebilmeli, teknolojinin eğitime entegrasyonu ve bilinçli kullanımı konusunda öncü rolde olmalı ve aynı zamanda toplumun bu çerçevedeki dönüşümüne katkı sunabilmelidir.

Dijital eğitimin başarılı bir süreçte öğrenciye katkı sunmasının diğer önemli bir bileşeni de ailedir. Dijital eğitim süreçleri ailenin temel niteliklerinin çocuklarının eğitsel katılımlarını şekillendirdiği konusundaki genel görüşün yanına, bu süreçlere aile katılımı konusunda da yeni bir eksen açmaktadır. Evin artık örgün eğitim ortamının yerini almaya başladığı göz önünde bulundurulduğunda ailenin hem dijital yetkinlikleri hem de çocuğun dijital eğitimini organize etme ve destekleme konusundaki rolü üzerine bir sorgulama önemli görülmektedir. Eğitimde aile katılımıyla ilgili alan yazın büyük oranda aile katılımının işlevsel yönlerine odaklanmakta ve aile katılımının öğrencilerin eğitsel katılımı ve okul başarısı açısından olumlu çıktıları olduğu konusunda bir fikir birliğine varmaktadır. Ancak aile katılımını kutsayan bu alan yazında aile katılımının eşitsizlikler açısından içermeleri genellikle göz ardı edilmektedir (Soylu ve Esen, 2022). Çünkü aile katılımında temel olan ailenin çocuğun eğitiminde hem okul içi süreçlerde hem de ev bağlamında daha görünür ve etkin olmasıdır. Dolayısıyla aileyi eğitsel süreçlerde daha etkin kılan koşullarla ilgili sınırlılıklar eşitsizlik açısından ele alındığında eğitim düzeyi, kültürel yeterlilikler ve çalışma koşulları gibi değişkenlerin farklılaşmasının eşitsizliği pekiştirmesi olasıdır. Ancak dijitalleşmenin ve dijital eğitimin dezavantajlı kesimlerden gelen bireylerin okul dışı sosyal çevrede sahip olmadıkları kaynakları tanzim edici niteliğinin aile katılımıyla ilgili sınırlılıkların üstesinden gelme konusunda yarar sağlaması beklenir. Hem bireysel yaşantılarda teknolojinin egemenliği hem de eğitim teknolojileri öğretmenler ve öğrenciler için olduğu gibi ebeveynler için de eğitim deneyimini değiştirip dönüştürmektedir (Selwyn, Banaji, Hadjithoma-Garstka ve Clark, 2011). Head (2020) dijital eğitimi ev-okul ilişkileri açısından ele aldığı çalışmasında, ailelerin çocuklarının dijital eğitim süreçlerini yönetmeleri kadar, eğitimde dijitalleşme süreçlerinin ebeveynlerin dijital teknolojiler üzerinden eğitsel katılımlarına talebin arttığını ifade etmektedir. Selwyn, Banaji, Hadjithoma-Garstka ve Clark (2011) ebeveynler için katılım platformları oluşturmanın aile katılımına etkisini inceledikleri çalışmada, okulların, ebeveynlerin çocuklarının eğitime katılımlarını desteklemek için dijital teknolojileri giderek daha sık kullanmaya başladıklarını ve ebeveynlerin eğitime katılımları için kullanılan platformların hem ebeveynlerin katılımının kontrolü ve düzenlenmesi konusunda etkili olduğunu hem de ebeveynlerin etkin katılımlarının artırılması konusunda işlevsel olduğunu göstermişlerdir.

3.2. Bir Alternatif Eğitim Modeli Olarak Dijital Eğitim

Dijital eğitimin özellikle dezavantajlı kesimlerden gelen bireylerin eğitiminin desteklenmesi

Eğitimde Dijitalleşme Olgusunun Fırsat Eşitliği Bağlamında Değerlendirilmesi

konusunda önemli bir araç olma özelliği onu aynı zamanda eğitimde alternatif bir yol haline getirmektedir. Dijital bağlamlarda eğitsel bilginin bu derece erişilebilir olması okulun yerine ev okulu, açık öğretim, uzaktan eğitim gibi alternatif eğitim modellerinin ortaya çıkmasına kaynaklık etmiştir. Uzaktan eğitim öğrenme açısından çok boyutlu ancak fırsatlar da içeren süreç odaklı bir yaklaşım olarak ele alınmaktadır. Ancak burada öğrenme ve öğretme süreçlerini şekillendiren bağlamsal faktörler göz önünde bulundurulmalıdır (Köseoğlu ve Bozkurt, 2018). Bu doğrultuda dijital eğitimin örgün eğitime bir alternatif olması zorunlu ya da seçenekli bir durum olarak karşımıza çıkabilmektedir. Seçenekli olması durumu genel olarak bireysel koşullarla ilgiliyken, zorunlu olması durumunun ise daha çok zorunlu koşullarla ilgili olduğu söylenebilir. Öyle ki zorunlu olması durumu örgün eğitime katılım için gerekli araçlardan yoksunluk üzerinden şekillenebilmektedir ve daha çok ekonomik koşullarla ilgili görülür. Ancak seçenekli bir yol olmasının da sadece bireysel tercihler üzerinden şekillenmediğini, özellikle -kız çocuklarının eğitime katılımı, okul ve ev kültürü arasındaki çatışmalar gibi- kültürel engellerden etkilenecek alternatif eğitsel katılım biçimi olarak tercih edildiğini belirtmekte yarar vardır.

Açık öğretimin pedagojik özelliklerinin yanında sosyal yönünü de tartıştıkları çalışmada, Bali, Cronin ve Jhangiani (2020) açık öğretimi sosyal adaletle ilgili olarak ekonomik, kültürel ve siyasi adalet(sizlik) açısından incelemişlerdir. Buna göre açık öğretim politikaları eğitime erişim için uzaktan eğitimden başka şansı olmayanlara eğitime erişim olanağı tanıması açısından ekonomik adaletsizliklerin ve kapsayıcı bir öğrenme deneyimine erişemeyen gruplar için eğitime erişim olanağı sağlaması açısından kültürel ve sosyal adaletsizliklerin üstesinden gelmede önemli bir araç olarak tanımlanmaktadır (Hodgkinson- Williams ve Trotter, 2018'den akt. Bali, Cronin ve Jhangiani, 2020). Hodgkinson-Williams ve Trotter (2018) bu bağlamda uzaktan eğitim uygulamalarının ekonomik, kültürel ya da siyasi adaletsizlik açısından, dijital ayrıma ilişkin olumsuz ya da nötr etkilerinin olabileceği gibi iyileştirici etkisinin de olabileceğini tartışmaktadır (Akt. Bali, Cronin ve Jhangiani, 2020). Dolayısıyla dijital eğitimin alternatif bir yol olmasının örgün eğitime erişimi olmayan bireylerin eğitsel süreçlere katılımları için bir olanak gibi görünse de aslında bu katılım biçimlerinin çoğunlukla eğitimde eşitsizliklerde köklendiği söylenebilir. Ancak kitlesel olarak uzaktan eğitimin uygulandığı, bireylerin eğitimden tamamen kopmalarının söz konusu olabileceği dönemlerde dijital eğitimin kurtarıcı bir alternatif olduğu bilinmektedir. Yine de uzaktan eğitimle ilgili engelleri inceleyen çalışmalar bu öğretim süreçlerine ve öğrenme etkinliklerine katılımı artıracak sosyal faktörleri vurgulamaktadır (Köseoğlu ve Bozkurt, 2018). O nedenle dijital eğitimin bütüncü yönünün eğitimde eşitsizlikleri giderme konusunda daha işlevsel olduğu, dijital eğitimin örgün eğitime bir alternatif olması durumunda eğitimde eşitsizliklere etkisinin bağlama ve koşullara göre farklılaşabileceği söylenebilir.

SONUÇ

Eğitimde dijitalleşme öğrenme süreçlerini destekleme açısından önemli bir araç olarak görülmektedir. Çağın gereklilikleri doğrultusunda teknolojinin bireylerin yaşamlarında giderek daha yoğun biçimde yer almaya başlaması eğitimde de dijitalleşmeyi gerekli ve önemli hale getirmiştir. Uzaktan eğitim uygulamaları, sınıf içinde öğretim teknolojilerinin kullanımı, okul içi öğrenme süreçlerinin desteklenmesi için her türlü dijital araç ve çevrimiçi öğrenme platformlarının bireylerin öğrenme çıktılarını olumlu yönde etkileyen niteliği alan yazında yaygın biçimde ele alınmaktadır. Örneğin Magdalena Claro (2012) çalışmasında eğitimde teknolojinin bilinçli kullanımı zihinsel bir araç olarak kullanılarak bireylerin üst düzey düşünme becerilerini geliştirebilme potansiyeline sahip olabileceğini ve daha etkili bir öğrenmeyle öğrencilerin akademik becerilerini geliştirebileceğini belirtmektedir. Bir başka çalışmada ise etkileşimli e-kitap kullanımının öğrenci başarısını önemli ölçüde etkilediği sonucuna varılmıştır (Samantha Burvill, 2022). Ayrıca, önceki dijital eğitim deneyiminin öğrencilerin PISA puanlarıyla olumlu yönde ilişkili olduğu bulunmuştur (OECD, 2010). Eğitimde teknoloji kullanımının eğitsel faydalarının yanı sıra, dijital sermayenin sosyal faydaları da vardır. Örneğin, sosyal teknolojiler (Facebook, Twitter vb.) öğrenciler arasında daha fazla iş birliği sağlayabilir ve öğrenciler arasındaki etkileşimini geliştirebilir (Suraya Hamid, 2015).

Eğitimde dijitalleşme genellikle teknik konular üzerinden açıklanmakta ve bilgi iletişim teknolojilerinin eğitime entegrasyonu işlevselci bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. Ancak alan yazında dijital

Eğitimde Dijitalleşme Olgusunun Fırsat Eşitliği Bağlamında Değerlendirilmesi

ayrım olarak adlandırılan konu eğitimde teknoloji kullanımının geleneksel sosyal eşitsizliklere yeni bir boyut eklediğini ortaya koymaktadır. Buna göre eğitimdeki eşitsizliklerin de dijital eşitsizliklerden etkilendiği ve eğitimdeki eşitsizliklerin sürdürülmesinde bu durumun belirleyici olduğu bilinmektedir. Liu'nun (2021) çalışması sosyal eşitsizlikler paralelinde güçlenen dijital ayrımın eğitim süreçlerine bireylerin etkili bir biçimde katılım göstermelerinde ciddi bir engel oluşturduğunu ve onların sosyal konumlanmada istedikleri yerlere erişimlerini kısıtlayabildiğini ortaya koymaktadır. Yakın zaman öncesinde yaşanan Covid19 salgınında elde edilen istatistik verileri de bu görüşü güçlendirmektedir. Bu veriler incelendiğinde dünyadaki toplam öğrenci sayısının %40'ına karşılık gelen 645 milyon öğrencinin internet erişimine sahip olmadıkları (Sezgin ve Fırat, 2020), uzaktan eğitime katılmayan öğrencilerin ise dörtte üçünün sosyoekonomik düzey bakımından en alt konumda yer alan ailelerden geldikleri (UNICEF, 2021) görülmektedir.

Bu bilgiler doğrultusunda eğitimde teknoloji entegrasyonunun olumlu yönlerinin aynı zamanda beraberinde eğitimde eşitsizlikleri artırma niteliği taşıdığı da söylenebilir. Dijital ayrım ve dijital eşitsizlik bağlamında eğitimde dijitalleşmenin yaygınlaşması eğitsel başarı farklılıklarının olumsuz anlamda daha çok artması riskini içermektedir. Eğitimde dijitalleşmenin giderek yaygınlaşması, bu süreçte katılım için gerekli araçlara ve yeterliliklere sahip olmayan öğrenciler için dezavantajlı durumlarının artması anlamına gelmektedir. Bu haliyle eğitimde dijitalleşme eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasının önünde bir engel olarak görülmektedir. Dolayısıyla dijital teknolojiye ve dolayısıyla dijital eğitim araçlarına erişimdeki sosyoekonomik farklılıklardan kaynaklı engellerin iyi çözümlenmesi gerekmektedir. Bu engellerin üstesinden gelinmesi için ise gerek eğitimde politika yapıcıların gerekse de okul yönetimlerinin ve öğretmenlerin öğrencilerin bu araçlara erişimlerini ve öğrenme süreçlerini destekleme ve bu araçların kullanımını konusunda yeterliliklerinin geliştirilmesi konusunda sorumluluk üstlenmeleri ön koşul olarak tanımlanabilir. Bu noktada hükümet yetkililerince planlanacak yaygın eğitim politikalarıyla okul bağlamında öğrencilere sunulacak destek mekanizmalarının ayrıştırılması gerekli görülmektedir. Çünkü bu ayrışmanın eğitimde dijitalleşmenin eğitimde fırsat eşitliğini sağlama konusundaki imkanların ve risklerin de ayrışma noktası olduğu söylenebilir. Sadece dijital eğitimi teşvik eden ve dijital eğitime erişime odaklanmış merkezi politikalar okulların sosyoekonomik düzey açısından farklılaşan niteliklerine özgü spesifik destek mekanizmalarını sağlama konusunda yeterli olmayabilir. Bu noktada sosyal bağlamın iyi anlaşılması, öğrencilerin bireysel olarak hangi noktalarda desteğe gereksinim duyduklarının belirlenmesi ve ailelerin bu konudaki rollerinin tanımlanması oldukça önemlidir. Sonuç olarak içerdiği sosyoekonomik ve sosyokültürel farklılıkların iyi anlaşılması ve iyi yönetilmesiyle eğitimde dijitalleşmenin eğitimde fırsat eşitliğini sağlama konusunda yeni, çok boyutlu ve etkili bir yol olma potansiyeli taşıdığı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aguilar, D. & Pifarre Turmo, M. (2019). Promoting social creativity in science education with digital technology to overcome inequalities: A scoping review. *Frontiers in Psychology*, 10(1474), 1-19. DOI: 10.3389/fpsyg.2019.01474
- Aziona, C. M. & Nhedzi, A. (2021). The digital divide and higher education challenge with emergency online learning: Analysis of tweets in the wake of the covid-19 lockdown. *Turkish Online Journal of Distance Education-TOJDE*, 22(4), 164-182. <https://doi.org/10.17718/tojde.1002822>
- Bali, M., Cronin, C. ve Jhangianiet, R. S. (2020). Framing open educational practices from a social media in education justice perspective. *Journal of Interactive Media in Education*, 1(10), 1-12. DOI: <https://doi.org/10.5334/jime.565>
- Beaunoyer, E., Dupéré, S., & Guitton, M. (2020). COVID-19 and digital inequalities: Reciprocal impacts and mitigation strategies. *Computers in Human Behavior*, 111(1), 106424. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106424>
- Bernard, S. (2011). *Crossing the digital divide: Bridges and barriers to digital inclusion*. George Lucas

- Bonacini, J. & Murat, M. (2023). Beyond the Covid-19 pandemic: Remote learning and education inequalities. *Empirica*, 50, 207–236. <https://doi.org/10.1007/s10663-022-09556-7>
- Calderón Gómez, D. (2018). The three levels of the digital divide: Barriers in access, use and utility of internet among young people in Spain. *Interações: Sociedade e as novas modernidades*, 34, 64–91. <https://doi.org/10.31211/interacoes.n34.2018.a4>
- Cheshmehzangi, A., Zou, T., Su, Z. & Tang, T. (2023). The growing digital divide in education among primary and secondary children during the COVID-19 pandemic: An overview of social exclusion and education equality issues. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 33(3), 434-449. DOI: 10.1080/10911359.2022.2062515
- Coleman, J. S. (1968). Equality of educational opportunity. *Equity & Excellence in Education*, 6(5), 19-28, DOI: [10.1080/0020486680060504](https://doi.org/10.1080/0020486680060504)
- Coleman, J., Campbell, E., Hobson, C., McPartland, J., Weinfeld, F. and York, R. (1966) *Equality of educational opportunity*, Washington, DC: US Government Printing Office.
- Englund, C., Olofsson, A. D., & Price, L. (2017). Teaching with technology in higher education: Understanding conceptual change and development in practice. *Higher Education Research and Development*, 36 (1), 73–87. <https://doi.org/10.1080/07294360.2016.1171300>
- Erdoğan, F. & Erdoğan, E. (2015). The impact of access to ICT, student background and school/home environment on academic success of students in Turkey: An international comparative analysis. *Computers & Education*, 82, 26-49. <http://dx.doi.org/10.1016/j.compedu.2014.10.023>
- García-Martín, J. & García-Sánchez, J.-N. (2022). The Digital Divide of Know-How and Use of Digital Technologies in Higher Education: The Case of a College in Latin America in the COVID-19 Era. *International Journal of Environment Research Public Health*, 19, 3358. <https://doi.org/10.3390/ijerph19063358>
- Garcia, A., & Lee, C. H. (2020). Equity-centered approaches to educational technology. In M. J. Bishop, E. Boling, J. Elen, & V. Svihla (Eds.), *Handbook of research in educational communications and technology* (pp. 247–261). Springer.
- Giroux, H. (2014). *Eğitimde Kuram ve Direniş* (Çev. Senem Demiralp). Dost Yayınları.
- Gonzalez-Betancor, A. M., Lopez-Puig, A. J. & Cardenal, M. E. (2021). Digital inequality at home. The school as compensatory. *Computers & Education*, 168. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2021.104195>
- Gülpınar, Ö., & Güçlü, A. G. (2013). How to write a review article?. *Turkish Journal of Urology*, 39 (Suppl 1), 44. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/26328136/>
- Head, E. (2020) Digital technologies and parental involvement in education: The experiences of mothers of primary school-aged children. *British Journal of Sociology of Education*, 41(5), 593-607, DOI: 10.1080/01425692.2020.1776594
- Hurn, C. (2016). *Okulun İmkan ve Sınırları: Eğitim Sosyolojisine Giriş*. (Çev. Edt. Mustafa Sever). Ankara: PegemA
- Köseoglu, S. & Bozkurt, A. (2018). An exploratory literature review on open educational practices. *Distance Education*, 39(4), 441-461. DOI: 10.1080/01587919.2018.1520042
- Laufer, M., Leiser, A., Deacon, B., Brichambaut, P., Fecher, B., Kobsda, C., & Hesse, F. (2021). Digital higher education: a divider or bridge builder? Leadership perspectives on edtech in a COVID-19

- reality. *International Journal of Educational Technology Higher Education*, 18 (51), 1-17. <https://doi.org/10.1186/s41239-021-00287-6>
- Liu, J. (2021). Bridging digital divide amidst educational change for socially inclusive learning during the Covid-19 pandemic. *Sage Open*, 1–8. <https://doi.org/10.1177%2F21582440211060810>
- Lombana-Bermudez, A., Cortesi, S., Fieseler, C., Gasser, U., Hasse, A., Newlands, G., & Wu, S. (2020). *Youth and the digital economy: Exploring youth practices, motivations, skills, pathways, and value creation*. Youth and Media, Berkman Klein Center for Internet & Society. <https://cyber.harvard.edu/publication/2020/youth-and-digital-economy>
- Magdalena Claro, D. D. (2012). Assessment of 21st century ICT skills in Chile: Test design and results from high school level students. *Computers & Education*, 59(3), 1042-1053. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2012.04.004>
- Milana, M., Hodge, S., Holford, J., Waller, R. & Webb, S. (2021). A year of COVID-19 pandemic: exposing the fragility of education and digital in/equalities. *International Journal of Lifelong Education*, 40(2), 111-114. DOI: 10.1080/02601370.2021.1912946
- OECD (2010). Students' use of information and communication technologies and performance in PISA 2006. In OECD, *Are the New Millennium Learners Making the Grade?: Technology Use and Educational Performance in PISA 2006*. Paris: OECD Publishing.
- Pietro, G. D. (2021). Changes in Italy's education-related digital divide. *Economic Affairs*, 41, 252–270. DOI: 10.1111/ecaf.12471
- Ritzhaupt, A. D., Cheng, L., Luo, W., & Hohlfeld, T. N. (2020). The digital divide in formal educational settings: The past, present, and future relevance. In M. J. Bishop, E. Boling, J. Elen, & V. Svihla (Eds.), *Handbook of research in educational communications and technology* (pp. 483–504). Springer.
- Robinson, L., Cotten, S. R., Ono, H., Quan-Haase, A., Mesch, G., Chen, W., Schulz, J., Hale, T., & Stern, M. J. (2015). Digital Inequalities and why they matter. *Information, Communication & Society*, 18(5), 569–582. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2015.1012532>
- Samantha Burvill, S. O. (2022). The digital explosion: It's impact on international student achievement. *The International Journal of Management Education*, 20, (1). <https://doi.org/10.1016/j.ijme.2021.100585>
- Selwyn, N., Banaji, S., Hadjithoma-Garstka, C. & Clark, W. (2011). Providing a Platform for Parents? Exploring the Nature of Parental Engagement with School Learning Platforms. *Journal of Computer Assisted Learning*, 27(4), 314–323. doi:10.1111/j.1365-2729.2011.00428.x.
- Seymour, K., Skattebol, J. & Pook, B. (2020). Compounding education disengagement: COVID-19 lockdown, the digital divide and wrap-around services. *Journal Of Children's Services*, 15(4), 243-251. DOI: 10.1108/JCS-08-2020-0049
- Sezgin, S. ve Fırat, M. (2020). Covid-19 pandemisinde uzaktan eğitime geçiş ve dijital uçurum tehlikesi. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi (AUAD)*, 6(4), 37-54. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1195678>
- Sosa Díaz, M.J. (2021). Emergency Remote Education, Family Support and the Digital Divide in the Context of the COVID-19 Lockdown. *Int. J. Environ. Res. Public Health*. 18, 7956. <https://doi.org/10.3390/ijerph18157956>
- Soylu, A. (2022). How Can School Compensate for Home Disadvantage? The Role of Schooling on Equalizing Social Distinctions. *Journal of Theoretical Educational Science*, 15 20(2), 347-372.
- Soylu, A. ve Esen, Y. (2022). Ailenin Eğitsel Süreçlere Katılımı Konusunda Yapılmış Lisansüstü Tezlerde Sosyodemografik Değişkenlerin İncelenmesi. A. Yıldız (Ed.) *AKADEMİDE 40 YIL: Prof. Dr. Meral*

- Srinivasan, M., Jishnu D., & Shamala R. (2021). COVID-19 and online education: Digital inequality and other dilemmas of rural students in accessing online education during the pandemic. *Journal of Russian Media and Journalism Studies*, 4, 34-54. DOI: 10.30547/worldofmedia.4.2021.2
- Suraya Hamid, J. W. (2015). Understanding students' perceptions of the benefits of online social networking use for teaching and learning. *The Internet and Higher Education*, 26, 1- 9. <http://dx.doi.org/10.1016/j.iheduc.2015.02.004>
- UNICEF (2021). "COVID-19: Are Children Able to Continue Learning during School Closures? A global analysis of the potential reach of remote learning policies using data from 100 countries." New York, 2020. <https://data.unicef.org/resources/remote-learning-reachability-factsheet/>
- Van de Werfhorst, H. G., Kessenich, E. & Geven, S. (2022). The digital divide in online education: Inequality in digital readiness of students and schools. *Computers and Education Open*, 3. <https://doi.org/10.1016/j.caeo.2022.100100>
- Van Deursen, A. J. A. M., & van Dijk, J. A. G. M. (2015). Internet skill levels increase, but gaps widen: A longitudinal cross-sectional analysis (2010–2013) among the Dutch population. *Information, Communication & Society*, 18(7), 782–797.
- Van Ingen, E & Matzat, U. (2018). Inequality in mobilizing online help after a negative life event: the role of education, digital skills, and capital- enhancing Internet use. *Information, Communication & Society*, 21(4), 481-498. DOI: 10.1080/1369118X.2017.1293708
- Wexler, P. (1976). *The sociology of education: Beyond Equality*. Indianapolis: Bobbs-Merrill Company.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (10. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction: The concept of equality of educational opportunity is related to the provision of equal opportunities for students from all segments of society to access education in a meritocratic society with the aim of enabling individuals to achieve the position they deserve in society based on their individual efforts and competencies, regardless of their social position. In mainstream approaches that address the provision of equality of educational opportunity in terms of the functionality of educational policies, the school is accepted as a structure that equalizes differences arising from the environment outside the school. However, this approach has evolved to a different point with the deepening of social inequalities, the nature of education increasingly shaped by out-of-school conditions and the integration of information and communication technologies (ICT) into education. In this context, two different aspects of the issue are examined in this study, where digitalization in education is discussed in terms of equality of educational opportunity. The first one is whether digitalization in education within the framework of "digital inequalities" will be a new dimension in increasing inequalities in the school context. The second perspective is the functionality of digitalization in education in overcoming inequalities in education and overcoming the lack of support mechanisms in the family environment that will ensure or increase success in education, especially for individuals from disadvantaged groups.

Materials and Methods: This study is a qualitative systematic review. Document analysis technique was used to access the studies that served as a source for the research. While doing this, national and international prominent academic studies on equality of educational opportunity and the intersection of digitalization and technology use in education with equality of educational opportunity have constituted the sources in the research focus. While analyzing the studies in the research focus, a descriptive approach was adopted in which the data obtained were presented as findings according to the research questions (Yıldırım & Şimşek, 2016), and so all findings were synthesized and presented in a sophisticated discussion framework in a way to illuminate the research questions.

Findings: With digitalization of education, access to technological tools is vital for those who lack these advantages. In other words, what needs to be emphasized in relation to the dilemmas in ensuring equal opportunities in education are the traditional social inequalities that exist in society. There is a linear relationship between digital inequalities and traditional social inequalities. Therefore, the focus on equality of educational opportunity is not on the impact of education on individuals' achievement, but on how the relationship between education and social inequalities shapes educational processes (Wexler, 1976). From this perspective, the issue of access to the necessary tools is at the

Eğitimde Dijitalleşme Olgusunun Fırsat Eşitliği Bağlamında Değerlendirilmesi

heart of the risks that digitalization poses to equal opportunities in education. There are some other types of digital inequalities such as infrastructure, digital skills, geographical location and economic stability (Srinivasan, Jishnu and Shamala, 2021); use of digital tools, orientation towards digital resources and digital skills (van Deursen and van Dijk, 2015).

In addition to all these digitalization of education has the potential to strengthen equality of educational opportunity with the right management. In order to understand how digital education can be operationalized as an adjustment mechanism to overcome inequalities in education, it is important to first understand the conditions that cause inequalities in education. Because these conditions also include the details of how and where digital education can be put to work. While access to ICTs in the out-of-school social environment is directly related to the socioeconomic level of the family, the frequency and quality of children's use of ICTs in out-of-school time is related to how ICTs are integrated into education at school. This suggests that the ways in which ICTs are positioned in school processes is a compensatory measure for social inequalities affecting students, and that the use of these technologies at school can contribute to reducing digital inequalities (Gonzalez-Betancor, Lopez-Puig, & Cardenal, 2021).

This integration process refers to the school's ability to provide students from disadvantaged families with the same educational tools in the digital environment that students from advantaged families can access. Schools, which are the most important part of this integration, should not only be sufficient in terms of hardware or infrastructure, but also manage the process with a program suitable for digital education. Another important element of this integration is the family. Parents should not only have a level of awareness about the benefits or harms of technological devices or hardware that should be used for digital education. It becomes important for parents to have knowledge about where and what kind of position should be taken not only in the school dimension of the educational process but also in the educational processes that are carried home with digitalization.

Discussion: Digitalization in education is seen as an important tool to support learning processes. In line with the requirements of the age, the fact that technology has started to take place more and more intensively in the lives of individuals has also made digitalization in education necessary and important. Digitalization in education is usually explained through technical issues and the integration of information and communication technologies into education is handled from a functionalist perspective. However, the issue called the digital divide in the literature reveals that the use of technology in education adds a new dimension to traditional social inequalities. Accordingly, it is known that inequalities in education are also affected by digital inequalities and that this situation is decisive in maintaining inequalities in education. At this point, it is very important to understand the social context well, to determine where individual students need support and to define the roles of families in this regard. As a result, it can be stated that digitalization in education has the potential to be a new, multidimensional and effective way to ensure equality of educational opportunity, provided that the socioeconomic and sociocultural differences it involves are well understood and well managed.